

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องวิทยาการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. รูปแบบการสอน

รูปแบบการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบการสอนเป็นรายบุคคล
2. รูปแบบการสอนเป็นรายกลุ่ม (กลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้ทั้งสองรูปแบบสลับกันไปตามสถานการณ์และเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน โดยไม่ได้ยึดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำการสอน ณ บ้านของท่าน บ้านของอัครอม บิน อบี อัลอัครอม มัสยิด และสถานที่ทั่วไปต่าง ๆ ส่วนเนื้อหาในการสอนก็มีความหลากหลาย โดยท่านได้มุ่งเน้นเนื้อหาการสอนตามพื้นฐานความรู้ที่มีความเหมาะสมของแต่ละบุคคล และตามเหตุการณ์และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

2. ลักษณะวิธีสอนแบบต่าง ๆ ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

วิธีสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความโดดเด่นและมีความหลากหลาย ผู้วิจัยขอสรุปวิธีสอนต่าง ๆ ที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.1 วิธีสอนแบบบรรยาย

เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน โดยผู้สอนได้เตรียมการค้นคว้ามาแล้วอย่างดี ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้วิธีสอนแบบบรรยายในการอบรมสั่งสอนบรรดาสะหะบะฮะ ﷺ ที่ครอบคลุมศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะใช้สื่อประกอบการสอนในการบรรยาย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายและไม่สับสน กอปรกับได้เห็นทั้งภาพและได้รับฟังคำบรรยายในเวลาเดียวกัน การสอนแบบบรรยายเป็นวิธีสอนที่สะดวกและไม่ยุ่งยาก สามารถใช้ได้ดีกับผู้เรียนที่มีจำนวนมาก โดยเฉพาะท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาสะหะบะฮะฮะ ﷺ ทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ นอกจากนี้การสอนแบบบรรยายที่ดีจะต้องใช้เทคนิคการสอนประกอบในการบรรยาย ได้แก่ เทคนิคการเล่าเรื่อง เทคนิคการตั้งคำถาม เทคนิคการยกตัวอย่างประกอบ เทคนิคการเสริมแรง เป็นต้น

2.2 วิธีสอนแบบสาธิต

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แสดงให้เห็นบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ได้ดูเป็นแบบอย่าง เพื่อจะได้ปฏิบัติตามท่าน เช่น การสาธิตการอาบน้ำละหมาด การละหมาด และการประกอบพิธีหัจญ์ เป็นต้น แบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นแบบอย่างที่ถูกต้องและสมบูรณ์ และสามารถนำมาปฏิบัติใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย ประหนึ่งดังดวงประทีปที่คอยส่องแสงนำทางให้กับมนุษยชาติ และวิธีสอนแบบสาธิตช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์โดยตรง เพราะเห็นสิ่งที่เรียนรู้ว่าเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้และจดจำในสิ่งที่สาธิตได้นาน

2.3 วิธีสอนแบบอภิปราย

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีส่วนร่วมในการพูดคุยสนทนากับบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในเนื้อหาสาระต่าง ๆ และตามโอกาสและสถานการณ์ต่าง ๆ มากมาย เป็นการสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ให้ใช้สติปัญญา กระตุ้นให้คิด และรู้จักใช้สติปัญญาขบคิดในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ดังนั้นวิธีสอนแบบอภิปรายส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปแบบคำถาม ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ผู้ฟังได้คิดและไตร่ตรอง เพราะความรู้อาจได้มาโดยการตั้งคำถามที่เกิดจากการสงสัยและไม่เข้าใจ ดังที่บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ได้เรียนถามท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ตอบพวกเขา และบางครั้งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ถามคำถามพวกเขา แต่บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ไม่ได้ตอบ ท่านจึงได้ตอบด้วยตัวของท่านเอง วิธีสอนแบบอภิปรายเป็นวิธีสอนที่ทำให้เกิดความรักและความสนิทสนมระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งเป็นไปตามคำสอนอิสลามที่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีความรักและความปรองดองต่อกัน

2.4 วิธีสอนแบบฝึกฝนและปฏิบัติ

เป็นวิธีสอนที่มุ่งเน้นความรู้ควบคู่กับการปฏิบัติ โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ให้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ ด้วยระเบียบกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชาติของท่านได้เรียนรู้เพียงอย่างเดียว โดยมีได้ปฏิบัติ เนื่องจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงลงโทษผู้ที่รู้และไม่ปฏิบัติ และพระองค์ทรงลงโทษผู้ที่สั่งให้คนอื่นปฏิบัติแต่ตัวเองไม่ได้ปฏิบัติ อิสลามไม่ได้มุ่งเน้นการปฏิบัติแก่โลกคุณหาหรืออาคิเราะฮ์เพียงโลกใดโลกหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติควบคู่กันไปทั้งสองโลกในเวลาเดียวกัน การสอนโดยการฝึกฝนและปฏิบัติทำให้เกิดผลโดยตรงต่อจิตใจของผู้เรียน ทำให้ความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นด้วยการปฏิบัติและสามารถจดจำได้นาน ประกอบกับการเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติเป็นกฎเกณฑ์หนึ่งของความรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งได้รับการตอบรับจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังสนับสนุนให้หาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง โดยมีให้ขอทานจากผู้อื่น และต้องฝึกฝนปฏิบัติให้เป็นกิจวัตรในทุกเรื่อง

2.5 วิธีสอนแบบใช้คำถาม

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ถามบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในสิ่งที่ท่านต้องการนำเสนอและแจ้งให้ทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ และในขณะเดียวกันบางครั้งก็เป็นคำถามที่เกิดขึ้นจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ที่ได้ถามท่าน เพื่อต้องการทราบความรู้บางสิ่งบางอย่างที่พวกเขาอยากรู้ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้วิธีสอนโดยการตั้งคำถามเพื่อต้องการให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ได้คิดและไตร่ตรอง และได้ทราบถึงสิ่งที่พวกเขายังไม่รู้ เป็นวิธีสอนที่พัฒนากระบวนการคิด และพูดในเวลาเดียวกัน โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะตั้งคำถามตามระดับสติปัญญาของบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ โดยไม่ทำให้พวกเขาารู้สึกลำบากใจในการศึกษาหาความรู้และค้นหาคำตอบด้วยตนเอง

2.6 วิธีสอนแบบตักเตือน

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนโดยการตักเตือนและชี้แนะบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในโอกาสและสถานการณ์ต่าง ๆ เนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาแห่งการตักเตือน โดยเป็นการตักเตือนให้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และละเว้นความชั่ว การตักเตือนมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวงในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะมนุษย์ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นกับการกระทำผิดและการหลงลืม ในหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่วนใหญ่แล้วจะมุ่งเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนและการตักเตือนประชาชาติของท่าน ดังคำภีร์อัลกุรอานที่เป็นข้อตักเตือนสำหรับมนุษยชาติ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะใช้โอกาสและเวลาที่เหมาะสมในการตักเตือน เพื่อต้องการให้พวกเขาได้รับฟังข้อตักเตือนอย่างตั้งใจและไม่รู้สึกเบื่อหน่าย การตักเตือนที่ดีต้องไม่ใช่เวลานานเกินไป ต้องสอดคล้องกับเวลาและสถานการณ์ มีเนื้อหาที่หลากหลาย ใช้สำนวนโวหารที่ชัดเจน เข้าถึงจิตใจของผู้ฟัง และต้องมีความรู้อย่างถ่องแท้ในเรื่องที่จะตักเตือน

2.7 วิธีสอนแบบตัมบิฮ์และตัมบิฮ์

เป็นวิธีสอนที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และให้ห่างไกลจากความชั่ว ซึ่งเป็นวิธีสอนที่มุ่งเน้นตามจุดประสงค์เดิมของอิสลามและสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยสนับสนุนให้กระทำในสิ่งที่ดี และละเว้นความชั่ว เพื่อทำให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งนี้ ในอัลกุรอานและสุนนะฮ์ได้กล่าวถึงอายะฮ์และหะดีษเกี่ยวกับตัมบิฮ์และตัมบิฮ์มากมาย แสดงให้เห็นว่า วิธีสอนดังกล่าวมีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่ง ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สนับสนุนให้ทำความดีและละเว้นความชั่ว กล่าวคือ การทำความดีแค่คิดภายในใจ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ก็ตอบแทนผลบุญให้แล้ว และเมื่อปฏิบัติก็จะถูกบันทึกทุกหนึ่งความดีเพิ่มเป็น 10 เท่า จนกระทั่งถึง 700 เท่า ส่วนความชั่วที่กระทำก็จะถูกบันทึกเท่ากับความชั่วนั้น

2.8 วิธีสอนแบบอุปมาอุปมัย

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ เพื่อยกตัวอย่างเปรียบเทียบและอุปมาอุปมัยหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งให้เข้าใจได้ง่ายและมีความชัดเจนมากขึ้น และส่งผลอันดีงามต่อจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกรู้ว่าอยู่ใกล้และสัมผัสได้ การเปรียบเทียบของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมนุษย์ เช่น การส่งเสริมและสนับสนุนให้บริจาคทาน ห่างไกลจากการนินทาว่าร้าย การศึกษาหาความรู้ และความรักและความเมตตาระหว่างพี่น้องมุสลิม ฯลฯ เป็นการเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเห็นภาพอย่างชัดเจน และมีความละเอียดในแต่ละสิ่งไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กหรือสิ่งใหญ่ ทำให้ผู้ฟังจดจำได้ง่าย และสามารถเผยแพร่ต่อไปได้

2.9 วิธีสอนแบบเล่าเรื่อง

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้นำเรื่องเล่าในอดีตมาเล่าให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ได้รับฟัง โดยเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประชาชาติในอดีต ประวัติของบรรดานบี และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อเป็นคติสอนใจ ทางนำแห่งชีวิต และชี้แนะสู่แนวทางที่ดี การเล่าเรื่องทำให้ผู้ก้มใจผู้อ่านและดึงดูดใจผู้ฟัง น่าติดตามและไม่เบื่อหน่าย และมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของมนุษย์

2.10 วิธีสอนโดยการแสดงเป็นแบบอย่าง

เป็นวิธีสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แสดงออกถึงอิริยาบถของท่าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน ซึ่งแบบอย่างดังกล่าวเป็นแบบอย่างที่ดีสมบูรณ์ยิ่งที่บรรดาเศาะหาบะฮ์ และประชาชาติในยุคหลังนำมาปฏิบัติตาม การสอนโดยการแสดงเป็นแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นการปฏิบัติให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ได้เห็นและนำไปลอกเลียนแบบ โดยครอบคลุมถึงแบบอย่างด้านอิบาดะฮ์ ฆะรีอะฮ์ อัคลาฮ์ และสังคม ฯลฯ ทำให้เห็นภาพชัดเจนปรากฏอยู่ตรงหน้าบรรดาเศาะหาบะฮ์ และทำให้พวกเขาเห็นพฤติกรรมและอิริยาบถต่าง ๆ ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แล้วจึงนำมาปฏิบัติด้วยหลักการและกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง นอกจากนี้ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำก็มีบทบาทอย่างยิ่งในการเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา

3. เทคนิคการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

เทคนิคการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์โดดเด่น โดยมีเทคนิคการสอนที่สำคัญดังต่อไปนี้

3.1 เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน

เป็นเทคนิคการสอนที่ดำเนินไปที่ละขั้นตอน จากสิ่งที่ยากสู่สิ่งที่ยาก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความลำบากใจ และสามารถเตรียมใจเพื่อยอมรับบทเรียนและบทบัญญัติต่าง ๆ ได้ เป็นเทคนิคการสอนที่มีเนื้อหาเริ่มจากเรื่องหลักไปสู่เรื่องย่อย ซึ่งเป็นการนำเสนอสิ่งที่สำคัญมาก

ที่สุดก่อน ต่อมาก็ได้นำเสนอเรื่องย่อในแต่ละเรื่องตามลำดับขั้นตอนความสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นภาพที่ชัดเจน และทำให้ง่ายในการท่องจำและทำความเข้าใจ ดังหะดีษที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ตั้งให้บรรดาสะหะบะฮะฮ์ ﷺ ศึกษาเรื่องการศรัทธาก่อน ต่อมาก็ให้ศึกษาอัลกุรอาน (บันทึกโดย Ibn Majah , ม.ป.ป. : 60)

3.2 เทคนิคการให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนบรรดาสะหะบะฮะฮ์ ﷺ ตามระดับสติปัญญาและความสามารถของพวกเขา โดยสังเกตจากคุณลักษณะต่าง ๆ เช่น ลักษณะเฉพาะตัว พฤติกรรม นิสัย และชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น การให้ความสำคัญดังกล่าวสาเหตุสืบเนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคนนั้นมีระดับสติปัญญาและความสามารถที่แตกต่างกัน หากสอนในเนื้อหาที่สูงเกินไปอาจทำให้ผู้ที่มีสติปัญญาด้อยกว่าเกิดความลำบากใจ และทำให้ไม่เข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้ และหากสอนในเนื้อหาที่ต่ำเกินไป อาจทำให้ผู้เรียนที่ฉลาดรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน เพราะเขาได้เรียนรู้เนื้อหาดังกล่าวแล้ว ดังนั้นในเรื่องนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มุ่งเน้นให้บรรดาผู้สอนทุกคนได้สอนผู้เรียนในสิ่งที่พวกเขาสามารถทำความเข้าใจได้ โดยสอนเนื้อหาที่อยู่ในระดับปานกลางระหว่างระดับสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียนที่ฉลาดและไม่ฉลาด

3.3 เทคนิคการสร้างความสนใจ

เป็นเทคนิคการสอนที่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกตื่นตัวอยากเรียนรู้ ทำให้เกิดบรรยากาศในการเรียนการสอน ไม่รู้สึกเบื่อหน่าย ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวให้บรรดาสะหะบะฮะฮ์ ﷺ ฟังในหะดีษบทหนึ่งก่อนที่ท่านจะออกจากมัสยิดว่า “ฉันจะต้องสอนสุเราะฮ์หนึ่ง ซึ่งเป็นสุเราะฮ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในอัลกุรอาน” (บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : ส่วนหนึ่งของหะดีษหมายเลข 4474) เป็นการกระตุ้นให้บรรดาสะหะบะฮะฮ์ ﷺ สนใจในสิ่งที่จะกล่าวต่อไปและพวกเขาจะไม่ลืมในสิ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ นอกจากนี้ก็จะเป็นการสร้างความสนใจโดยการตั้งคำถาม การเล่าเรื่อง การร้องอะนาซิด เป็นต้น ซึ่งการสร้างความสนใจดังกล่าวทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

3.4 เทคนิคการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้สื่อในการอบรมสั่งสอนบรรดาสะหะบะฮะฮ์ ﷺ เพื่อให้พวกเขาสามารถเรียนรู้ได้เร็วและเข้าใจบทเรียนอย่างถ่องแท้มากขึ้น ทั้งนี้ก็สามารถจดจำบทเรียนได้นาน โดยไม่ลืมง่าย ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้บรรยายและใช้สื่อประกอบโดยการขีดเขียนลงบนพื้นทรายเกี่ยวกับความเป็นจริงของมนุษย์ (บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : 6417) การเปรียบเทียบมุอิมินประหนึ่งอาคารที่ยึดติดกัน โดยท่านได้ใช้นิ้วมือของท่านประสานเข้าด้วยกัน

(บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : 2446) หรือการยกนิ้วชี้และนิ้วกลาง เพื่อเป็นสื่อให้รู้ว่าตัวท่านและผู้อุปการะเด็กกำพร้าจะอยู่ใกล้ชิดกันบนสรวงสวรรค์ (บันทึกโดย al-Bukhariy, 1989 : 5304)

3.5 เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สร้างความรัก ความใกล้ชิด และความเอาใจใส่ดูแลต่อบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในการเรียนการสอนของท่าน โดยท่านมีคุณลักษณะที่สุ่ม รอบคอบ อ่อนโยน ให้ความช่วยเหลือต่อพวกเขาเสมอ มีความประนีประนอม และเมตตากรุณา จนทำให้พวกเขารู้สึกดีและให้ความสำคัญในสิ่งที่ท่านได้อบรมสั่งสอน ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้เทคนิคดังกล่าวในการสนทนากับชาวอาหรับที่ปีศาจวะในมัดยิด และชายที่กล่าวรับการจามในขณะที่กำลังละหมาด โดยท่านไม่ได้ลงโทษหรือแสดงอาการโมโหแต่อย่างใด แต่ท่านใช้เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียนในการสอนพวกเขา

3.6 เทคนิคการสอนแบบหยอกล้อ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้หยอกล้อบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ในการอบรมสั่งสอน เพื่อทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนดำเนินไปด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีความสุข ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้หยอกล้อถึงเรื่องที่เป็นความจริงเท่านั้น และจะหยอกล้อตามโอกาสต่าง ๆ ที่เหมาะสม ดังที่ท่านได้หยอกล้ออุมัยรฺ เกี่ยวกับความเศร้าโศกเสียใจที่ตนของเขาได้ตายจากไป หรืออาจจะเป็นการหยอกล้อชายคนหนึ่งที่มาขออูฐเพื่อขนสิ่งของสัมภาระของเขา การหยอกล้อดังกล่าวก็เพื่อคลายความโศกเศร้าและเสียใจ และทำให้จิตใจมีชีวิตชีวาขึ้น

3.7 เทคนิคการสอนโดยการเจียบและยอมรับ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความเห็นสอดคล้องกับคำพูดและการกระทำของบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ และแสดงออกด้วยการเจียบและยอมรับ โดยมีได้แสดงการคัดค้านแต่อย่างใด ดังที่ท่านเห็นด้วยกับคำกล่าวของสัลมานที่เขาได้กล่าวแก่อบู อัดดฺรดาอฺ ว่า “แท้จริงแล้วพระเจ้าของท่านมีสิทธิเหนือท่าน ตัวของท่านก็มีสิทธิเหนือท่าน และครอบครัวของท่านก็มีสิทธิเหนือท่าน ดังนั้น ท่านจงให้สิทธิแก่บุคคลที่เป็นเจ้าของสิทธิ” และเห็นด้วยกับการตะยัมมูมของอัมรฺ บิน อาศ ในคำคืนที่เหน็บหนาว เพราะเกรงว่าหากอาบน้ำแล้วจะทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย และการยืมของท่านก็เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกให้รู้ว่า ท่านเห็นด้วย

3.8 เทคนิคการสอนโดยการสาบานยืนยัน

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สาบานยืนยันในสิ่งที่ท่านได้นำเสนอแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อย้ำเตือนให้คิดและไตร่ตรองในสิ่งที่ท่านได้สาบาน ดังที่ท่านสาบานเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนในการให้สลามระหว่างกัน เพื่อทำให้เกิด

ความรักและความปรองดอง และการสาบานว่าอิมานของบ่าวจะไม่สมบูรณ์จนกว่าเขาจะรักพี่น้องของเขาเท่ากับตัวของเขาเอง

3.9 เทคนิคการสอนแบบเน้นย้ำ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวซ้ำหลายครั้งในคำและประโยคเดิม โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้บรรดาสะหาบะฮะฮ์ ﷺ ได้เล็งเห็นความสำคัญในสิ่งที่กล่าวถึง ทำให้พวกเขาเข้าใจได้ง่าย และจดจำได้นาน ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเน้นย้ำคำพูดของท่าน และการให้สลามของท่านจำนวน 3 ครั้ง โดยเฉพาะการสอนเด็กระดับอนุบาลและประถมศึกษา ครูผู้สอนต้องใช้เทคนิคการสอนแบบเน้นย้ำ เพื่อให้พวกเขาได้ยินหลายครั้ง จนทำให้พวกเขาจดจำได้ง่าย และฝังแน่นอยู่ในสมอง

3.10 เทคนิคการสอนตามกาลเทศะ

เป็นเทคนิคการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งสอนบรรดาสะหาบะฮะฮ์ ﷺ ตามเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม ดังที่ท่านได้สอนบรรดาสะหาบะฮะฮ์ ﷺ ขณะที่ท่านกำลังเดินอยู่ในตลาด โดยท่านได้เปรียบเทียบความขะยะแข็งของคิงหุกะอะที่ตายกับโลก คุณยาที่ไร้ค่า ณ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หรือในหะดีษบทหนึ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เปรียบเทียบความเมตตาของแม่ต่อลูก กับความเมตตาของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่มีต่อปวงบ่าวที่แตกต่างกันอย่างลิบลับ

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาวิทยาการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. รูปแบบการสอนและกระบวนการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านจะสอนในรูปแบบตามอัธยาศัย ซึ่งแบ่งออกเป็นการสอนเป็นรายบุคคล และสอนเป็นรายกลุ่ม (กลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่) โดยมีได้จำกัดสถานที่สอนตามศูนย์ โรงเรียน และมหาวิทยาลัยเหมือนในยุคปัจจุบัน แต่ท่านจะใช้บ้านของอัครอม บิน อบี อัลอัครอม เป็นศูนย์การเรียนการสอนในการประกาศเชิญชวนแบบลับ ๆ ต่อมาหลังจากที่ท่านได้ประกาศเชิญชวนแบบเปิดเผยต่อสาธารณชน ท่านก็ได้ใช้บ้านของท่านเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ จนกระทั่งท่านอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ นอกจากนี้ท่านยังใช้สถานที่ทั่วไปในการเรียนการสอน เช่น ทุ่งมินา ทุ่งอะเราะอะฮ์ หุบเขาอุหุด และสถานที่ชุมชนต่าง ๆ ที่ท่านได้ไปเยี่ยมเยียนบรรดาสะหาบะฮะฮ์ ﷺ ของท่าน และเมื่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ ท่านได้สร้างมัสยิดหลักแรกขึ้น ต่อมาก็ได้สร้างมัสยิดอันนะบะวี ซึ่งเป็ศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรม

2. การเรียนการสอนในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถึงแม้ว่าบรรยากาศแห่งการเรียนรู้จะเป็นอุปสรรค เนื่องจากเป็นธรรมชาติที่แห้งแล้งและกันดาร แต่ด้วยความสามารถของท่าน ซึ่งเป็นบรมครูแห่งมนุษยชาติ ท่านจึงได้ใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ของท่าน จนทำให้พวกเขาเป็นผู้รู้และผู้ปฏิบัติที่ดียิ่งในเวลาเดียวกัน มีความเคร่งครัดในการปฏิบัติศาสนกิจ มีการศรัทธาอย่างแรงกล้าและมั่นคงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ มีความอดทนและมุมานะในการศึกษาหาความรู้ พวกเขาจึงเป็นแบบอย่างที่ดียิ่งและคู่ควรแห่งการลอกเลียนแบบ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า “ดังนั้น เขาจึงยึดมั่นอย่างแน่วแน่ในสุนนะฮ์ของฉัน และสุนนะฮ์ของบรรดาคุละฟาอ์ อรรอซิดีนที่ได้รับทางนำ พวกเจ้าจงกักมันไว้ด้วยฟันกราม” (บันทึกโดย al-Tirmidhiy, 1978 : **ส่วนหนึ่งของหะดีษหมายเลข 2676**) ดังนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงเป็นบรมครูที่เป็นต้นแบบทุก ๆ อย่าง และควรค่ายิ่งแห่งการลอกเลียนแบบ

3. วิธีสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความโดดเด่น และมีความหลากหลาย ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิได้จำกัดวิธีสอนวิธีใดวิธีหนึ่งเป็นการเฉพาะในการสอนของท่าน แต่ท่านจะเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละบทเรียน และตามธรรมชาติของแต่ละรายวิชาท่ามกลางสถานการณ์และบรรยากาศการเรียนการสอนที่มีความหลากหลาย จากวิธีสอนทั้งหมด 10 วิธี ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ผู้วิจัยได้เขียนไว้ในบทที่ 3 ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าวิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบสาธิต วิธีสอนแบบใช้คำถาม และวิธีสอนแบบเล่าเรื่อง นับเป็นวิธีสอนที่มักนิยมใช้และใช้ได้ง่ายในการเรียนการสอน จึงทำให้ครูผู้สอนส่วนใหญ่ชอบใช้วิธีการสอนแบบดังกล่าว ในขณะที่ยังมีวิธีสอนแบบอื่นที่สามารถใช้ในการสอนได้ แต่ครูผู้สอนมักไม่ค่อยนำมาใช้ ดังนั้น สิ่งที่สำคัญมากที่สุดที่ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงและควรนำไปพิจารณา คือ ครูผู้สอนทุกคนต้องเข้าใจลักษณะเด่นและแก่นสำคัญของวิธีสอนแต่ละวิธี เพื่อช่วยให้สามารถใช้วิธีสอนแต่ละวิธีได้อย่างเหมาะสมเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของวิธีนั้น ๆ นอกจากนั้นวิธีสอนแต่ละวิธี ยังมีชื่อเป็นไปได้อีกทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอน เช่น วิธีสอน/เทคนิคการสอนแบบเล่าเรื่อง วิธีสอน/เทคนิคการสอนแบบอุปมาอุปมัย วิธีสอน/เทคนิคการสอนแบบใช้คำถาม และวิธีสอน/เทคนิคการสอนแบบตักเตือน เป็นต้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบสำคัญของวิธีสอนและเทคนิคการสอนอย่างถ่องแท้ เพื่อจะได้สามารถวิเคราะห์และจำแนกความแตกต่างได้ วิธีสอนที่ดีที่สุดนั้นไม่มี แต่วิธีสอนทุกวิธีนั้นสามารถเป็นวิธีสอนที่ดีที่สุดได้ตามความเหมาะสมของรูปแบบเนื้อหาของแต่ละรายวิชา ดังที่ทิสนา แคมฉี (2545 : 381) ได้สรุปวิธีสอนไว้ว่า “วิธีสอนมิให้เลือกอย่างหลากหลาย ครูผู้สอนจึงควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบทเรียนและจุดมุ่งหมาย การใช้วิธีสอนหลากหลายวิธี นอกจากจะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอนแล้ว ยังสามารถช่วยให้บทเรียนมีความน่าสนใจเพิ่มขึ้น และจูงใจผู้เรียนให้สนใจเรียนรู้เพิ่มขึ้นด้วย” และอากรณ ใจเที่ยง (2546 : 171) ได้สรุปวิธี

สอนไว้ว่า “แต่ละวิธีมีลักษณะ มีความมุ่งหมาย ขั้นตอนการสอน ข้อดี ข้อจำกัด และวิธีการนำไปใช้แตกต่างกัน ผู้สอนควรเลือกใช้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน เนื้อหาของบทเรียน ความสามารถ ความสนใจ ตามวัยของผู้เรียน เวลาและสถานที่ ตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของการเรียน ในการเลือกใช้อาจใช้หลายวิธีผสมผสานกันได้ โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับเป็นสำคัญ

4. เทคนิคการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นเทคนิคการสอนที่มีความโดดเด่น และมีความหลากหลายเช่นเดียวกับวิธีสอน โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีได้ละทิ้งบทบาทของครูผู้สอน ซึ่งเทคนิคการสอนของท่านสอดคล้องกับสภาพการณ์ของการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัวทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม นอกจากนี้ท่านยังได้ใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนการสอนในปัจจุบันที่ใช้สื่อและอุปกรณ์การสอนที่จะถ่ายทอดไปยังผู้เรียนหลายประเภท ได้แก่ (ชาญชัย อาจินสมาจาร, 2547 : 148-150)

1. ประเภทสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือเรียน และอุปกรณ์เสริม (สมุดแบบฝึกหัด คู่มือที่จัดทำโดยครู หนังสืออ้างอิง แผ่นปลิว บทความจากวารสาร และหนังสือพิมพ์)
2. เครื่องเสียง เช่น วิทยุ เครื่องเล่นจานเสียง และเทปบันทึกเสียง
3. ทัศนูปกรณ์ เช่น กระดานดำ ภาพ ภาพประกอบ สไลด์ ฟิล์มแถบยาว เครื่องฉายข้ามศีรษะ แผนภูมิ กราฟ แผนที่และลูกโลก โปรเตอร์ นิทรรศการ ป้ายประกาศ พิพิธภัณฑสถาน ป้ายสักหลาด ของตัวอย่าง ตัวอย่างของจริง และแบบจำลอง

4. โสตทัศนูปกรณ์ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิดีโอเทป และวี.ซี.ดี.

5. การสาธิต

6. ทรัพยากรชุมชน เช่น ทัศนศึกษา และวิทยากร

7. ห้องทดลองทางภาษา

8. การสอนแบบโปรแกรม

5. วิทยาการการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นต้นแบบดั้งเดิมของประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลาม และเป็นต้นแบบของการศึกษาแห่งมนุษยชาติ ซึ่งวิทยาการการสอนที่ปรากฏในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เมื่อ 1,400 กว่าปีมาแล้ว ปัจจุบันนี้ก็ยังคงมีปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในวงวิชาการการศึกษา เป็นการชี้ให้เห็นว่า วิทยาการการสอนของท่านยังคงสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบันอย่างไม่ขาดตอน โดยผ่านการถ่ายทอดของบรรดานักวิชาการอิสลาม และวิทยาการสอนดังกล่าวจะสืบทอดอย่างต่อเนื่องในอนาคต โดยไม่มีวันหยุด วิธีสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะเน้นให้ผู้เรียนได้รับพฤติกรรมที่ดีทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ

มากกว่าทางด้านร่างกาย เพราะหากผู้เรียนมีจิตใจที่ดีก็แสดงออกถึงสิ่งที่ดีในด้านปฏิบัติ ความจริงแล้วแนวคิดการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียนก่อนเริ่มกิจกรรม การเรียนการสอนหรือการสร้างความรู้ให้กับผู้เรียน การให้ความสนใจเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคล การให้รางวัล การสอนอย่างมีระบบขั้นตอน การเชื่อมบทเรียนเข้ากับหน้าที่การงาน และเหตุการณ์ปัจจุบัน การใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เป็นต้น แนวคิดเหล่านี้ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นแนวคิดที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ปฏิบัติไว้อย่างครบถ้วนทุกขั้นตอนแล้วในสมัยของท่าน โดยอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดพื้นฐานที่นำมาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิทยาการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ พบว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีวิธีสอนและเทคนิคการสอนที่หลากหลาย โดยมีวิธีสอนที่สำคัญ ได้แก่ วิธีสอนวิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบสาธิต วิธีสอนแบบอภิปราย วิธีสอนแบบฝึกฝนและปฏิบัติ วิธีสอนแบบใช้คำถาม วิธีสอนแบบตั้งคำถาม วิธีสอนแบบตั้งคำถามและตั้งข้อสงสัย วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย วิธีสอนแบบเล่าเรื่อง และวิธีสอนโดยการแสดงเป็นแบบอย่าง และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ใช้เทคนิคการสอนที่สำคัญ ได้แก่ เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน เทคนิคการให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล เทคนิคการสร้างความสนใจ เทคนิคการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน เทคนิคการสอนแบบหยอกล้อ เทคนิคการสอนโดยการเจียบและยอมรับ เทคนิคการสอนโดยการสาบานยืนยัน เทคนิคการสอนแบบเน้นย้ำ และเทคนิคการสอนตามกาลเทศะ จากวิธีสอนและเทคนิคการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ข้างต้น ท่านได้ใช้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ตามเหตุการณ์และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน โดยไม่ได้ใช้วิธีสอนใด หรือเทคนิคการสอนใดเป็นการเฉพาะเจาะจง แต่ท่านจะใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอนดังกล่าวตามวัตถุประสงค์ในแต่ละบทเรียนที่มีความหลากหลาย จนทำให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ได้รับการสืบทอดแบบฉบับที่ดีดังแบบฉบับของท่าน ดังนั้น ด้วยความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นควรให้ครูผู้สอนในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาอิสลาม ได้พัฒนาวิธีสอนและเทคนิคการสอนตามแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้ทำการสอน ทั้งนี้ เพื่อจะได้พัฒนาวิธีสอนและเทคนิคการสอนที่หลากหลาย และให้ประโยชน์โดยตรงต่อผู้เรียนอิสลามศึกษาต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการจัดทำวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยภาคสนามเกี่ยวกับวิทยาการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวิทยาการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และวิทยาการสอนทั่วไป
3. ควรมีการศึกษาวิทยาการสอนในอัลกุรอาน